

УДК 316.3(73) + 349.22

РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ: АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Горішна Надія Мирославівна
м. Тернопіль

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена необхідністю впровадження в Україні фахового регулювання професійної діяльності соціальних працівників. У статті проаналізовано роль фахових асоціацій соціальних працівників у регулюванні професійної діяльності у сфері соціальної роботи у США. Розкрито такі форми регулювання практики соціальної роботи, як ліцензування, сертифікація та реєстрація. Визначено перспективні ідеї американського досвіду, що можуть бути використані для розвитку системи регулювання соціальної роботи в Україні.

Ключові слова: регулювання соціальної роботи, ліцензування, сертифікація, реєстрація, професійні асоціації соціальних працівників.

Найбільш загальною тенденцією суспільного розвитку у ХХ ст., за свідченням абсолютної більшості соціологів, стала професіоналізація соціальної роботи. У багатьох країнах світу, у тому числі й Україні, цей процес зумовлений необхідністю вирішення численних соціальних, економічних, правових проблем населення, розробки та реалізації ефективних механізмів соціального захисту громадян. Соціальні працівники застосовують свої знання і вміння для соціальної допомоги індивідам, сім'ям, групам, організаціям, громадам, соціуму загалом. Вони допомагають людям підвищувати здатність вирішувати проблеми, створюють необхідні для цього ресурси, забезпечують взаємодію між людьми, або між людиною та її оточенням, впливають на соціальну політику.

Розвиток професії соціальна робота залежить від якості послуг, які надають її представники та від можливостей професії

ефективно і раціонально задовольняти потреби суспільства. Вагомим чинником якості надання соціальних послуг, забезпечення прав клієнтів соціальних служб і соціальних працівників є регулювання професійної діяльності. Міжнародна федерація соціальних працівників відстоює позицію, згідно якої активну роль у регулюванні професії повинні відігравати професійні організації соціальних працівників [8, с.148]. На користь такої позиції свідчить досвід країн, у яких соціальна робота має давні традиції, зокрема США, де регулювання професійної діяльності делеговано фаховим асоціаціям соціальних працівників, що посилює відповідальність професійної спільноти за дотримання професійних стандартів.

В Україні, зважаючи на те, що соціальна робота як вид професійної діяльності почала розвиватися відносно недавно, не сформована цілісна система регулювання соціальної роботи. Зокрема, Законами України "Про соціальні послуги", "Про соціальну роботу з дітьми і молоддю" та "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" регулюється лише надання соціальних послуг та робота з окремими категоріями клієнтів, у той час як багато аспектів професії перебувають поза нормативним регулюванням. Професійна діяльність у сфері соціальної роботи регулюється державою через органи державної влади, а вітчизняні об'єднання соціальних працівників – Українська асоціація соціальних педагогів і соціальних працівників та Ліга соціальних працівників – не володіють відповідними повноваженнями.

У цих умовах актуальним є вивчення перспективного американського досвіду регулювання професійної діяльності у галузі соціальної роботи та можливостей його адаптації із вра-

хуванням вітчизняного контексту функціонування цієї професії.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу концептуальних підходів до регулювання професійної діяльності соціальних працівників на основі вивчення зарубіжного досвіду. Завдання статті передбачають: проаналізувати роль фахових асоціацій у регулюванні професійної діяльності соціальних працівників у США; розкрити специфіку регулювання професії соціальна робота у США; визначити перспективні ідеї зарубіжного досвіду, що можуть бути використані для розвитку системи регулювання соціальної роботи в Україні.

На сьогоднішній день у США регулювання у галузі соціальної роботи представляє собою контроль за діяльністю фахівців через такі форми як ліцензування, видача сертифікатів та реєстрація.

Реєстрація передбачає включення соціальних працівників до бази даних професії, яка існує у кожному штаті. Необхідними вимогами для цього є наявність документів, які підтверджують професійну освіту та сплата реєстраційного внеску. Даний вид регулювання не є обов'язковим, проте він забезпечує соціальним працівникам додаткові можливості доступу до потенційних клієнтів; у деяких штатах реєстрація є необхідною для отримання сертифікату і/або ліцензії. Власне ці форми регулювання дають право на здійснення практичної діяльності у сфері соціальної роботи.

Сертифікації, як правило, підлягає практика загального профілю; спеціалізована ж діяльність вимагає наявності ліцензії. Сертифікація гарантує клієнтам, що фахівець, до якого вони звернулися є компетентним у сфері своєї професійної діяльності (для отримання сертифікату необхідно здати іспит).

Більш строгою формою регулювання соціальної роботи є ліцензування. Воно представляє собою механізм, з допомогою якого держава через законодавство визначає систему вимог, які дають право займатися професійною діяльністю у відповідній сфері. Ліцензія є документом, що засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду діяльності протягом визначеного строку за умов виконання ліцензійних умов.

Ініціатором впровадження ліцензування професійної діяльності у сфері соціальної роботи стала у 1947 році Американська асоціація соціальних працівників (American Association of Social Workers), керуючись прагненням підвищити статус професії. У середині 1950-х років на базі цієї організації була створена Національна асоціація соціальних працівників (National Association of Social Workers). Вона сфокусувала свою діяльність на забезпеченні юридичного визнання професії соціальна робота в усіх штатах. У 1969 році на асамблеї представників Національної асоціації соціальних працівників була прийнята резолюція, що вимагала впровадження ліцензування соціальних працівників у кожному штаті [8, с.151].

Незабаром з'явилася об'єктивна потреба у створенні незалежної організації, яка б об'єднала органи законодавчого регулювання у штатах, що почали масово з'являтися. У 1979 році була заснована Асоціація відділень соціальної роботи у штатах (American Association of State Social Work Boards) як механізм підтримки для регулятивних органів у штатах та Національної асоціації соціальних працівників. У 1999 році ця організація була перейменована в Асоціацію відділень соціальної роботи (Association of Social Work Boards), оскільки її членами стали також провінції Канади [8, с.151]. Відповідно до свого статуту – це неприбуткове об'єднання відділень із ліцензування соціальної роботи у США та Канаді. Асоціація не займається розробкою та впровадженням ліцензійного законодавства, оскільки ці завдання є сферою повноважень відділень із ліцензування соціальної роботи, які функціонують у кожному штаті. Асоціація відділень соціальної роботи забезпечує співпрацю між органами ліцензування у штатах, професійними організаціями та громадськістю, оскільки вона є основним джерелом інформації щодо законодавчого регулювання соціальної роботи. Ця організація розробляє та реалізує програму ліцензійного іспиту із

соціальної роботи, яку використовують усі її члени; здійснює ліцензування провайдерів програм неперервної освіти; веде реєстр соціальних працівників; та базу даних порушників професійних стандартів [4].

Асоціація відділень соціальної роботи не контролює діяльності регулятивних органів з питань ліцензування у галузі соціальної роботи; вони функціонують відповідно до законодавства своїх штатів. Як правило, такі органи називаються відділеннями експертів із соціальної роботи (Board of Social Work Examiners), проте часто у їх назві зустрічаються і такі слова як рада, колегія, асоціація, бюро тощо. До їх складу входять: соціальні працівники, які, представляють ті рівні практичної діяльності, що ліцензуються відділеннями; представники, територіальної громади, тобто потенційні споживачі соціальних послуг; та представники освіти у галузі соціальної роботи. Усі члени відділення призначаються губернатором штату за поданням профільного відомства та затверджуються Сенатом. Як правило, вони працюють на громадських засадах, отримуючи лише відшкодування коштів, затрачених при виконанні службових обов'язків (канцелярські витрати, відрядження тощо). У сферу компетенції відділень експертів із соціальної роботи входить розробка та затвердження правил для виконання законів, що регулюють практику соціальної роботи у конкретному штаті, прийняття рішень щодо видачі та поновлення ліцензій, а також застосування дисциплінарних заходів до порушників стандартів професійної діяльності.

У США існує два основні типи ліцензійного законодавства: те, що базується на захисті практики соціальної роботи і те, що захищає звання соціального працівника. Захист практики означає, що специфічна база знань професії “соціальна робота” визнана законом унікальною. Тому, усі, хто займається практичною діяльністю у цій сфері повинні отримати ліцензію. Таке ліцензування потребує чіткого визначення мінімальних кваліфікаційних вимог та стандартів практики на рівні бакалавра, магістра та доктора соціальної роботи. З цієї метою Асоціація відділень соціальної роботи розробила для регулятивних органів у штатах модель “Закону про практику соціальної роботи”. Вважається, що ліцензійне законодавство цього типу є більш строгим і вимогливим. Закони, що захищають звання вимагають ліцензування усіх фахівців, чия професія має назву “соціальний працівник”. У більшості штатів діє змішане ліцензійне законодавство, яке поєднує ліцензійні вимоги обох типів. У кожному штаті існують свої винятки, проте, зазвичай, наявність ліцензії не є обов'язковим в установах федерального, місцевого та муніципального підпорядкування, а також у лікарнях, будинках для людей літнього віку та інших медичних закладах, неприбуткових організаціях тощо.

На сьогоднішній день Асоціацією відділень соціальної роботи визначено 5 рівнів ліцензування практичної діяльності соціальних працівників:

- асоційований: загальна середня освіта або диплом бакалавра у суміжній із соціальною роботою сфері професійної діяльності, наявність досвіду соціальної роботи,
- бакалаврський: диплом бакалавра соціальної роботи, акредитований Радою з освіти у соціальній роботі;
- магістерський: диплом магістра соціальної роботи, акредитований Радою з освіти у соціальній роботі;
- клінічний: диплом магістра соціальної роботи, акредитований Радою з освіти у соціальній роботі, клінічна спеціалізація та післядипломний двоохрічний досвід клінічної діяльності під супервізією;
- просунутий соціальний працівник загального профілю: диплом магістра соціальної роботи, акредитований Радою з освіти у соціальній роботі та післядипломний двоохрічний досвід професійної діяльності [8, с.150].

Ліцензійне законодавство кожного штату визначає рівні практики, що вимагають ліцензування. Наприклад, у Коннектикуті, Делавері, Монтані та Вермонті ліцензуванню підлягає

лише клінічна практика у галузі соціальної роботи, і, відповідно, ліцензію можуть отримати лише фахівці із відповідною спеціалізацією, магістерським або докторським дипломом та більш ніж двохрічним досвідом професійної діяльності. У більшості штатів передбачені окремі ліцензії для всіх рівнів практичної діяльності [9].

Зазначимо, що у різних штатах існують різні назви для позначення рівнів практичної діяльності, що ліцензуються. Для прикладу, магістр соціальної роботи із неклінічною спеціалізацією та двохрічним досвідом практичної професійної діяльності у Канзасі матиме титул магістра соціальної роботи (MSW), у Вашингтоні (округ Колумбія) – ліцензованого незалежного соціального працівника (LISW), у Нью-Джерсі – ліцензованого соціального працівника (LISW), у Західній Вірджинії – ліцензованого сертифікованого соціального працівника (LCSW) [9].

Незважаючи на суттєві відмінності у назвах рівнів та вимогах, що висуваються до фахівців на кожному із них, базовими при наданні акредитації є поняття мінімальної та неперервної компетенції.

Для того, щоб вперше отримати ліцензію, особи, які за нею звертаються, мають відповідати встановленим компетентними органами мінімальним вимогам, що стосуються рівня освіти, знань, професійного досвіду тощо.

Більшість регулятивних органів штатів для отримання ліцензії вимагають наявності диплому від акредитованої Радою з освіти у соціальній роботі (Council on Social Work Education) програми. Для отримання ліцензії на право професійної діяльності у галузі соціальної роботи у США необхідно успішно здати загальнонаціональний іспит. Американська асоціація соціальних працівників укладає контракт з Програмою тестування для вступу до коледжу (American College Testing Program – організація, яка займається розробкою та проведенням одного із найбільш розповсюджених стандартизованих тестів для вступу у коледжі та університети США і Канади) на проведення іспиту та гарантування безпеки екзаменаційного процесу. Іспити проводяться у центрах програми в усіх штатах (за винятком Каліфорнії, яка має власний іспит). Регулятивні органи у штатах інформують кандидатів, який рівень іспиту відповідає їх кваліфікації. Кожний іспит складається із 170 питань, з яких бали нараховуються лише за 150; ще 20 питань мають експериментальний характер – їх апробують для використання у подальших версіях тесту. Кандидати не знають, відповіді на які питання будуть їх зараховані. Іспит здають з допомогою комп'ютерів і триває він 4 години. Екзаменаційні питання охоплюють основні галузі знань та вмінь соціальної роботи [8, с.152].

Для отримання ліцензії законодавством більшості штатів передбачені чіткі вимоги щодо тривалості досвіду роботи під супервізією. У середньому це 2-3 роки або 3 000-3 500 годин [5]. Вимоги також стосуються типу супервізії. Зокрема, такі штати як Арізона, Вайомінг, Делавер, Канзас, Конектикут, Масачусетс, Місісіпі, Невада, Юта, Пуерто Ріко вимагають лише індивідуальної супервізії на усіх рівнях ліцензування. У Північній та Південній Дакотах, Індіані, Мічігані, Небрасці, а також на Гавайях та Вірджинських островах взагалі не визначені вимоги щодо типу супервізії. Ліцензійне законодавство інших штатів передбачає як індивідуальну, так групуву її форми [5].

Після отримання ліцензії, законодавство більшості штатів вимагає, щоб ліцензовані фахівці принаймні підтримували мінімальну компетентність, а ще краще розвивали її через набуття професійного досвіду та додаткову формальну і неформальну освіту. Участь соціальних працівників у програмах післядипломної освіти є необхідною вимогою для поновлення ліцензії у більшості штатів. Згідно із "Стандартами неперервної професійної освіти" Національної асоціації соціальних працівників (NASW Standards for Continuing Professional Education) рекомендований обсяг участі у програмах післядипломної освіти становить 48 астрологічних годин протягом двох календарних років [7].

На сьогоднішній день у США невіршеною залишається

проблема взаємовизнання ліцензій, оскільки у кожному штаті існують власні закони, які регламентують механізм ліцензування. У більшості штатів можуть бути визнані лише окремі види діяльності, здійснені для отримання ліцензії в іншому штаті (наприклад, зарахування балів, отриманих за тест), якщо ліцензійним законодавством даного штату передбачені аналогічні вимоги. Проте, необхідно зазначити, що лише у декількох штатах вимоги, необхідні для отримання ліцензії є схожими.

Для подолання вказаної проблеми Асоціація відділень соціальної роботи розробила базовий закон і заохочує усі регулятивні органи, що здійснюють ліцензування у галузі соціальної роботи, прийняти за основу його норми. Дана організація заснувала також Реєстр соціальних працівників (Social Work Registry), метою якого є полегшити фахівцям процес отримання документації, що стосується їх ліцензії, сертифікації чи реєстрації. Особливо корисним він є тих випадках, коли, наприклад, соціальний працівник мешкав у кількох штатах, і в одному з них отримав якесь професійне визнання, або ж він працював у державній установі. Даний реєстр полегшує також доступ громадськості до інформації, що стосується ліцензування соціальних працівників.

Таким чином, здійснений нами аналіз дозволяє зробити наступні висновки:

1. Регулювання професії є важливим інструментом якісного обслуговування клієнтів та їх захисту від несумлінної практики, що забезпечує високий рівень професійної діяльності та повагу до звання соціального працівника;

2. У США сформувався унікальний спосіб регулювання професії, який ґрунтується на співпраці фахових організацій соціальних працівників та органів ліцензування штатів. Кожна із сторін відповідає за ті аспекти регулювання, у яких вона найбільш компетентна. Національна асоціація соціальних працівників забезпечує розробку і прийняття стандартів практики та етичного кодексу, відповідність та дотримання яких у професійній діяльності є важливими умовами отримання ліцензії. Асоціація відділень соціальної роботи розробляє та реалізує програму ліцензійного іспиту із соціальної роботи, здійснює ліцензування провайдерів програм неперервної освіти, веде реєстр соціальних працівників та базу даних порушників професійних стандартів, а також забезпечує співпрацю між органами ліцензування у штатах, професійними організаціями та громадськістю. Відділення експертів із соціальної роботи у штатах затверджують правила для виконання законів, що регулюють практику соціальної роботи, приймають рішення щодо надання та поновлення ліцензій, а також застосування дисциплінарних заходів до порушників стандартів професійної діяльності.

3. Характерними рисами регулювання професії соціальної роботи у США є: повна незалежність штатів у розробці та реалізації ліцензійного законодавства; існування різних рівнів ліцензування практики соціальної роботи, що відповідають кваліфікації ліцензіата; співпраця органів влади у штатах, громадськості та фахових асоціацій соціальних працівників у ліцензійному процесі; прозорість регулювання, яка передбачає вільний доступ громадськості до інформації, що стосується діяльності регулюючого органу.

4. Аналіз американського досвіду регулювання соціальної роботи, а також врахування вітчизняної специфіки, стали підґрунтям для висновку про те, що детального вивчення з перспективою впровадження в Україні заслуговує ідея співпраці органів державної влади, громадськості та фахових асоціацій соціальних працівників. Професійні організації соціальних працівників повинні в майбутньому відігравати важливу роль у регулюванні професії, поряд з регулюючими функціями держави та її органів, оскільки їх спільною метою є забезпечення служіння соціальних працівників суспільним інтересам і надання ними послуг за високими стандартами якості.

Серед найбільш актуальних завдань, що вимагають подальшого дослідження слід назвати більш детальний аналіз

таких сфер регулювання практики соціальної роботи як кодекси поведінки і стандарти практики, освітні та кваліфікаційні вимоги до соціальних працівників, а також питання контролю та відповідальності у сфері регулювання соціальної роботи.

Література і джерела

1. Закон України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” № 1775-III від 01.06.2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 02.07.2010: <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1775-14>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
2. Закон України “Про соціальні послуги” № 966-IV від 19.06.2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 02.07.2010: <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=966-15>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Association Of Social Work Boards. Social Work Continuing Education. Approved Providers. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 12.04.2010: <<http://www.aswb.org/education/providers/index.php>> – Загол. з екрану. – Мова англ.
4. Association of Social Work Boards. Social Work Licensing. FAQs. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 05.07.2010: <<http://www.aswb.org/>> – Загол з екрану. – Мова англ.
5. Association of Social Work Boards. Table 3: Experience and Supervision Requirements [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 06.07.2010: <<https://www.datapathdesign.com/ASWB/Laws/Prod/cgi-bin/LawWebRpts2DLL.dll/EXEC/1/0xknbjs11ishyh1fqjwbj0ucsvfk>> – Загол з екрану. – Мова англ.
6. Association of Social Work Boards. Table 4: Miscellaneous Features [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 06.07.2010: <<https://www.datapathdesign.com/ASWB/Laws/Prod/cgi-bin/LawWebRpts2DLL.dll/EXEC/1/1r29pw913ccb150zzscaj04ozxqu>> – Загол з екрану. – Мова англ.
7. National Association of Social Workers. NASW Standards for Continuing Professional Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 07.08. 2010: <http://www.naswdc.org/practice/standards/cont_professional_ed.asp> – Загол. з екрану. – Мова англ.
8. Roberts A.R. Social Workers' Desk Reference / Albert Roberts, Julia Watkins. – New York: Oxford University Press, Inc., 2005. – 1267 p.
9. Social Work Licensing - What's It All About? / Sam Hickman // The New Social Worker. – Spring 1994. – Vol. 1, No. 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 05.07.2010: <<http://www.socialworker.com/license.htm>> – Загол з екрану. – Мова англ.

Актуальность материала, изложенного в статье, обусловлена необходимостью внедрения в Украине профессионального регулирования деятельности социальных работников. В статье проанализирована роль профессиональных ассоциаций социальных работников в регулировании этой профессии в США. Раскрыты такие формы регулирования практики как лицензирование, сертификация и регистрация. Указаны перспективные идеи американского опыта, которые могут быть использованы для развития системы регулирования социальной работы в Украине.

Ключевые слова: регулирование социальной работы, лицензирование, сертификация, регистрация, профессиональные ассоциации социальных работников.

The relevance of the material stated in article is caused by the necessity of implementation in Ukraine of the professional regulation of social work practice. The article analyzes the role of social workers' professional associations in regulation of professional practice in the USA. In the article such forms of social work practice regulation as licensing, certification, and registration are explored. Promising ideas, that can be used for the development of social work regulation system in Ukraine, are determined.

Key words: social work regulation, licensing, certification, registration, social workers' professional associations.